

Recenzijos

AR NEANDERTALIEČIUI
REIKALINGAS KOMPIUTERIS?

RIMVYDAS LAUŽIKAS

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: rimvydas.lauzikas@kf.vu.lt

2007 metais Lietuvos nacionalinis muziejus lietuvių kalba išleido Friedricho Waidacherio knygą *Bendrosios muzeologijos metmenys*¹. Austrijos Graco universiteto muzeologijos profesorius dr. Friedrichas Waidacheris yra aukščiausio lygio muziejų teorijos profesionalas. Manau, kad greta P. van der Menscho ir Z. Stransky' o jis pakliūva jei nei į žymiausių pasaulio muzeologų trejetuką, tai tikrai į penketuką, o F. Waidacherio knyga, kurios originalus pavadinimas *Handbuch der allgemeinen Museologie*, yra neabejotinai klasikinis ir vienas geriausių pasaulyje šios srities veikalų. Taigi, tokia knyga pasirodė praėjusiais metais Lietuvoje, krašte, kur beveik 100 procentų muziejų darbuotojų yra absoliutūs savamoksliai (tik nedaugelis jų baigę studijas pokario Vilniaus uni-

versiteto Istorijos fakultete, dabartiniame Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete ar užsienyje); o muziejinių studijų ateitis kabo ant plauko. Žinoma, ir tarp savamokslių yra puikių specialistų, tačiau, kaip sako liaudies patarlė: už vieną nemuš... <atsiprašau> už vieną baigusį universitetą – du nebaigusius duoda“. Juolab kad specialistai kitoms atminties institucijoms – bibliotekoms ir archyvams – universitete jau seniai rengiami nuo bakalauro studijų lygio. Galima teigti, kad būtent dėl šių studijų bibliotekininkystė kaip praktinė sritis Lietuvoje plėtojama gerokai profesionaliau nei muziejinių. Tai ypač ryšku analizuojant strateginės vadybos lygį institucijose, informacinių technologijų taikymo muziejuose ir bibliotekose standartizacijos lygį (iš esmės nėra patvirtinta nė vieno specialiai muziejams skirto standarto). Taigi F. Waidacherio knygos pasirodymą Lietuvoje galime vertinti lyg kompiuterio

¹ WAIDACHER, Friedrich. *Bendrosios muzeologijos metmenys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2007. 533 p. ISBN 978-9955-415-69-5.

atsiradimą neandertaliečio urve. Na gerai, gerai, Kolegos, neišžišėsite, švelninu situaciją: kaip automobilio atsiradimą šalia kromanjoniečio būsto... Tokią savo nuomonę galiu pagrįsti. F. Waidacheris knygos įvade (p. 15) rašo: „geriausias įrodymas, kad knyga sutikta palankiai, yra tai, kad pirmoji laida per vienerius metus buvo tiesiog išgraibstyta“. Vėliau dar buvo antroji ir trečioji laidos originalo kalba ir vertimai į kitas kalbas. O dabar – retorinis klausimas: įdomu, per kiek laiko Lietuvos nacionalinis muziejus išparduos lietuviškojo leidimo 1000 egzempliorių tiražą ir ar prireiks antrojo bei trečiojo leidimų? Bet gana guostis. Pakalbėkime apie knygą.

Pirmasis išpūdis – knyga vokiškai pedantiška ir senamadiška (gerąja to žodžio prasme). Beje, kaip ir vokiški muziejai. Kam teko būti Pergamo, Bodės ar kituose klasikiniuose Vokietijos muziejuose, turbūt pastebėjo, kad eksponavimo prasme ten kažin ar kas nors pasikeitė per paskutiniuosius 100 metų. Tai sakau ne kaip priekaištą, o kaip komplimentą, nes tegul teigia ką nori informacinės visuomenės teoretikai, tačiau muziejus prasideda nuo eksponatų. Arba tu jų turi savo muziejuje, arba ne. Ir atitinkamai – arba turi ką saugoti, tirti ir žmonėms parodyti, arba ne. Lygiai tas pat ir su idėjomis: arba jų yra ir jos susidėlioja į gerą knygą, arba jų nėra. Džiugu, kad Lietuvos nacionalinis muziejus leidybos metu reikalavo nepagadino, knygą išleido lygiai ta pačia vokiška, pedantiška ir senamadiška dvasia: kieti viršeliai, medžiaginė nugarėlė su aukso spalva įrašytu pavadinimu.

Knygą sudaro keturi dideli skyriai: metamuzeologija, istorinė muzeologija, teoretinė muzeologija ir taikomoji muzeologija. Muzeologija – jaunas mokslas, kurio istorija neviršija 150 metų. XVI a. antroje pusėje–XVIII a. pradžioje Europoje pastebimi pirmieji bandymai apibrėžti muziejų kūrimo tikslus, principus, metodus, ekspozicijų organizavimą². Pamažu tai virto at-

² Pirmaisiais muzeologijos žingsniais galėtume vadinti šiuos, toliau aprašomus darbus. 1565 m. Samuelis van Quicchenbergas, Albrechto V Bavarijos rūmų gydytojas, Miunchene išleidžia pirmąjį muzeologijos veikalą *Inscriptiones vel tituli theatri amplissimi...* Jo nuomone, idealus muziejus (*theater sapientiae*) turi būti sudarytas iš ypatingų ir retų daiktų. Jie turi būti ir *artefacta* (žmogaus rankų kūriniai), ir *naturalia* (gamtos įdomybės). Svarbiausias vaidmuo tenka stebuklingiems daiktams (*miracula*), arba daiktams, kuriems pagaminti reikia išskirtinio meistriškumo. S. Vilkchenbergo muziejus – tų daiktų parodymas, ir tai ne vien rinkinys, bet ir patalpa, kurioje daiktai sukuria rinkėjo veiklos efektą. Savo idėjas jis praktiškai įgyvendino Albrechto V rinkiniuose. Po kelerių metų šios publikacijos pagrindu Johnas Tradescantas sutvarkė savo Londono kolekciją. 1587 m. Drezdene pasirodė Gabrielio Kaltenmarcto knyga apie kunstkameras (*Bedenken wie Kunste-Cammer aufrichten seyn mochte*), kurioje jis taip pat susiejo teoriją ir praktiką, įgytą dirbant su Saksonijos kurfiursto rinkiniais. 1635 m. Lione buvo išleista Klaudiviaus Clemenso knygelė apie muziejus ir bibliotekas (*Musei sive bibliothecae tam privatae quam publicae extractio*). Joje autorius teigė, kad tik per keistenybes galima pažinti pasaulį ir gamtos tvarką, tai sunkus kelias, bet jei pasiekiamas tikslas, atsiranda rinkiniai, sudaryti iš gamtos ir meno stebuklų (*miracula*), kurie džiugina išmintingųjų protus. 1674 m. Kyly-

skira disciplina, kurios formavimasis patyrė mažiausiai du svarbius lūžius. XIX a. antroje pusėje atsirado pakankamai neaiškiai ir prieštaringai apibrėžiama muzeologija, o XX a. 7–8-ąjį dešimtmetį muzeologija pradėjo formotis kaip atskiras mokslas ir

je pasirodžiusioje Johano Danieliaus Majoro knygoje apie kunstkameras ir naturkameras (*Unvorgreifliches Bedencken von Kunst- und Naturalien-Kammern insgemein*) teigiama, kad rinkiniai atsiranda dėl natūralaus žmogaus poreikio žinoti; rinkiniai turi būti klasifikuojami pagal Aristotelio nustatytą gamtos sistemą. Majoras pirmasis parodė metodologinius muziejaus ir mokslo skirtumus: mokslas – žinių paieška, muziejus – idėjos išraiška. Retenyblių svarbą 1685 m. savo *Dissertatio...* pažymėjo ir Johanas Reiske (*Dissertatio qua pinacothecas, cimeliothecas et societates doctorum in Europa praecipuas breviter explicare...*). 1679 m. Frankfurte pasirodė Jakobo Sponijaus *Miscelanea eruditatae antiquitatis...*, kurią jis parašė grįžęs iš kelionės po Italiją, Graikiją ir Artimuosius Rytus. Savo darbe jis apibrėžė bei išaiškino daugelį terminų, vartojamų to meto meno mėgėjų ir kolekcininkų. Kitas svarbus ankstyvasis teoretikas buvo Kasparas Frydrichas Neikelis (Neickelius). Jo *Muzeografija...*, išleista 1727 m. Hamburge (*Museographie oder Anleitung zum rechten Begriff und nutzlicher Anlegung der Museorum oder Raritätenkammern*), buvo pirmoji parankinė kolekcininkų ir muzeografų knyga, joje padėti rinkinių klasifikavimo ir konservavimo pagrindai. Beje, šioje knygoje pirmą kartą pavartotas terminas „muzeografija“. 1753 m. Karlas Linėjus (Linnaeus) išleido *Instructium musei rerum naturalium*, kur suformulavo sisteminio muziejinių gamtos rinkinių sudarymo principus. 1869 m. P. L. Martinas savo veikalą *Praxis der Naturgeschichte* antroje dalyje, pavadintoje *Dermoplastik und Museology*, pirmasis pavartojo žodį „muzeologija“.

akademine disciplina³. 1976 m. prie Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) įsteigtas Tarptautinis muzeologijos komitetas – ICOFOM.

Skyriuje apie metamuzeologiją F. Waidacheris apibūdina muzeologiją kaip mokslą: pamatines idėjas, sąsajas, terminiją ir kt. mokslo apibrėžimui būdingus dalykus. Muzeologijos apibrėžimas ir tiriamieji objektai iki pat šiol yra diskutuojami. Pagrindiniai

³ Muzeologijos, kaip reiškinių, atsiradimą iliustruoja du svarbūs procesai: studijų ir asociacijų radimasis. 1882 m. atidaroma pirmoji muziejinių rengimų mokykla prie Luvro muziejaus, o nuo 1908 m. pradedamos muziejinės studijos JAV, Pensilvanijos muziejuje. 1888 m. įsikuria pirmoji muziejinių asociacija Anglijoje. XIX–XX a. pasirodė pirmieji fundamentalūs muziejinkystės istorijos ir teorijos veikalai: 1837 m. – F. G. Klemo, 1908 – J. Schlosserio. 1901 m. Anglijos muziejų asociacija pradeda leisti pirmąjį periodinį muziejinkystės leidinį „Museums Journal“. Muzeologijos, kaip atskiro mokslo ir akademinės disciplinos, formavimąsi įtvirtina tarptautinės muzeologijos asociacijos (ICOFOM) įsteigimas prie tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) 1976 m. ir gausios diskusijos šeštojo–septintojo XX a. dešimtmečių muziejinėje spaudoje muzeologijos apibrėžimo, terminijos, tyrimų objekto, mokslinės sistemos bei vietos šalia kitų mokslų, metodikos ir metodologijos klausimais. Taip pat maždaug tuo metu atsiradę Naujosios muzeologijos ir Ekomuzeologijos (apie ją interneto tinklapyje <<http://www.ecomusei.net>>) judėjimai. Sukurta aktyvaus dokumentavimo programa SAMDOK. Kuriamos muzeologijos studijų programos įvairių šalių universitetuose (Brno – Čekijoje; Amsterdamo – Olandijoje; Zagrebo – Kroatijoje; Leičesterio – Didžiojoje Britanijoje ir kt.), apginamos disertacijos, išleidžiami fundamentalūs muzeologijos veikalai.

ginčytini klausimai tai: a) ar muzeologija yra mokslas?; b) koks yra muzeologijos tyrimo objektas? F. Waidacherio knygos pavadinimas ir tikslai jau savaime verčia teigiamai atsakyti į pirmąjį klausimą: taip, muzeologija yra mokslas. Remdamiesi tuo, atsakyti į antrąjį klausimą galėtume F. Waidacherio apibrėžimu: muzeologijos tyrimo objektas – muziejaus fenomenas; tai savitas žmogaus santykis su tikrove, tikslingas ir sistemingas tam tikrų tikrovės daiktų išskyrimas, rinkimas, išsaugojimas ir tolesnis naudojimas kultūroje. Fenomeną galima tirti įvairiais aspektais – istoriniu, sociologiniu ir kt.

Antrajame knygos skyriuje pateikiama muziejų ir muzeologijos istorinė apybraiža. Kartu nepamirštami moksliniam tyrimui būdingi elementai: muzealumo samprata, tyrimų raida, periodizacija. O paskui viskas iš eilės, kaip sakoma, „nuo seniausių laikų iki mūsų dienų“. Nuo antikinių protomuziejų iki šiuolaikinio muziejaus. Verta pažymėti, kad šių laikų pasaulyje muziejaus sąvokos ribos yra labai nusitrynusios. Kažin ar kas sugebėtų atsakyti į klausimą: kiek Lietuvoje yra muziejų? Dažnai muziejaus vardu vadinamos net nieko bendra su muziejinkyste neturinčios institucijos. O juk kriterijai yra tik keli: muziejus turi rinkti, saugoti, mokliškai tirti ir visuomenei pristatyti kultūros ir gamtos paveldą. Ir apie tai taip pat kalbama šioje knygoje.

Trečiąjį knygos skyrių F. Waidacheris skiria teorinei muzeologijai. Su vokišku akademiškumu daug dėmesio skiriama atrankos principams, tezaurizavimui, muziejinei komunikacijai ir institucionaliza-

cijai. Skaitytojui čia svarbu nesusipainioti. Iš pirmo žvilgsnio, perskaičius trečiajame skyriuje pateikiamus eksponatų atrankos kriterijus, galima nusivilti: jokie kriterijai čia nepateikiami. Vietoje jų – kažkokie teoriniai samprotavimai. Tačiau nepamirškime, skyrius vadinasi „Teorinė muzeologija“ ir, jei mus domina atrankos, saugojimo, muziejinės komunikacijos teorija, skaitome čia, o jei norime sužinoti apie praktines tų pačių dalykų puses, – pereiname į ketvirtąjį skyrių. Abiejuose, tiek trečiajame, tiek ketvirtajame skyriuose, yra panašios dalys, pavyzdžiui, „Atrankos kriterijai“ – III skyrius, p. 128 ir IV skyrius, p. 232, bet jose atskleidžiami skirtingi muziejinio darbo aspektai.

Ketvirtasis knygos skyrius yra „praktiškiausias“. Jame rasime viską, su kuo muziejinkas praktikas susiduria savo kasdieniame darbe: objektų atranka ir dokumentavimas, rinkinių (kuriuos vertėjas kažkodėl pavadino fondais)⁴ sudarymas ir tvarkymas, rinkinių pateikimas dirbti su visuomene, muziejaus veiklos planavimas, organizavimas ir vadyba. Sutinku su nuomone, kad dauguma mūsų šiuos dalykus žinome iš savo praktinės veiklos. Lygiai taip pat nemažai šių dalykų yra apibrėžti dabar

⁴ Iš esmės kalbame apie du angliškus žodžius „collection“ ir „foundation“. Muziejams tinka pirmasis, kuris lietuviškai turėtų būti verčiamas kaip „rinkiniai“. Juolab kad ir pats žodis „fondas“ *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* aiškinamas kaip: a) pinigai, skirti ar renkami tam tikram tikslui; b) ko nors sandauga. Labai abejočiau, ar sistemškai tvarkomus muziejaus rinkinius galime vadinti eksponatų sandauga.

galiojančioje „Muziejuose esančių rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo instrukcijoje“. Tačiau kita nuomonė visada įdomi. Nors, žinoma, vokiškas autoriaus pomėgis klasifikuoti kartais gali įkyrėti ar pasirodyti pakankamai nuobodus.

Rimtų knygos trūkumų neradau. Šioje knygoje yra visa muziejininkystė – ir kaip praktinė veikla, ir kaip teorinė muzeologija nuo a iki z. Taip, neandertaliečiui yra būtinas kompiuteris, kaip ir kromanjonie-

čiui – automobilis. Todėl F. Waidacherio *Bendrosios muzeologijos metmenys* turi tapti parankine knyga kiekvienam Lietuvos muziejininkui ir muziejininkystės studentui. Juolab kad šiuo metu internete šios knygos originalas kainuoja 82 eurus, o aukščiaušios kokybės Alfonso Tekoriaus lietuviškas vertimas, profesionaliai redaguotas Žyginto Bučio, Lietuvos nacionaliniame muziejuje kainuoja tik 35 litus.

Įteikta 2007 m. balandžio mėn.